

Határozatok Tára

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (ötödik tanács)

2016. január 21.*

„Előzetes döntéshozatal — Verseny — Kartellek — Összehangolt magatartás — Utazási ajánlatokat tartalmazó közös számítógépes rendszerben részt vevő utazási irodák — Az online utazásfoglalási kedvezmények mértékének automatikus korlátozása — A rendszer fenntartójának az említett korlátozásról szóló üzenete — Összehangolt magatartásnak minősíthető hallgatólagos megállapodás — A megállapodás és az összehangolt magatartás alkotóelemei — A bizonyítékok mérlegelése és a bizonyítás megkövetelt szintje — A tagállamok eljárási autonómiája — A tényleges érvényesülés elve — Az ártatlanság véelme”

A C-74/14. sz. ügyben,

az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgyában, amelyet a Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Litvánia legfelsőbb közigazgatási bírósága) a Bírósághoz 2014. február 10-én érkezett, 2014. január 17-i határozatával terjesztett elő az előtte

az „**Eturas**” UAB,

az „**AAA Wrislit**” UAB,

a „**Baltic Clipper**” UAB,

a „**Baltic Tours Vilnius**” UAB,

a „**Daigera**” UAB,

a „**Ferona**” UAB,

a „**Freshtravel**” UAB,

a „**Guliverio kelionės**” UAB,

a „**Kelionių akademija**” UAB,

a „**Kelionių gurmanai**” UAB,

a „**Kelionių laikas**” UAB,

a „**Litamicus**” UAB,

a „**Megaturas**” UAB,

a „**Neoturas**” UAB,

* Az eljárás nyelve: litván.

a „**TopTravel**” UAB,

a „**Travelonline Baltics**” UAB,

a „**Vestekspress**” UAB,

a „**Visveta**” UAB,

a „**Zigzag Travel**” UAB,

a „**ZIP Travel**” UAB

és

a **Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba**

között,

az „**Aviaeuropa**” UAB,

a „**Grand Voyage**” UAB,

a „**Kalnų upė**” UAB,

a „**Keliautojų klubas**” UAB,

a „**Smaragdas travel**” UAB,

a „**700LT**” UAB,

az „**Aljus ir Ko**” UAB,

a „**Gustus vitae**” UAB,

a „**Tropikai**” UAB,

a „**Vipauta**” UAB,

a „**Vistus**” UAB

részvételével folyamatban lévő eljárásban,

A BÍRÓSÁG (ötödik tanács),

tagjai: T. von Danwitz, a negyedik tanács elnöke, az ötödik tanács elnökeként eljárva, D. Šváby,
A. Rosas, Juhász E. (előadó) és C. Vajda bírák,

főtanácsnok: M. Szpunar,

hivatalvezető: M. Aleksejev tanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2015. május 7-i tárgyalásra,

figyelembe véve a következők által előterjesztett észrevételeket:

- az „AAA Wrislit” UAB képviselőjében L. Darulienė és T. Blažys advokatai,
- a „Baltic Clipper” UAB képviselőjében J. Petrulionis, L. Šlepaitė és M. Juonys advokatai,
- a „Baltic Tours Vilnius” UAB és a „Kelionių laikas” UAB képviselőjében P. Koverovas és R. Moisejevas advokatai,
- a „Guliverio kelionės” UAB képviselőjében M. Juonys és L. Šlepaitė advokatai,
- a „Kelionių akademija” UAB és a „Travelonline Baltics” UAB képviselőjében L. Darulienė advokate,
- a „Megaturas” UAB képviselőjében E. Kisielius advokatas,
- a „Vestekspress” UAB képviselőjében L. Darulienė, R. Moisejevas és P. Koverovas advokatai,
- a „Visveta” UAB képviselőjében T. Blažys advokatas,
- a Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba képviselőjében E. Pažėraitė és S. Tolušytė, meghatalmazotti minőségben,
- a „Keliautojų klubas” UAB képviselőjében E. Burgis és I. Sodeikaitė advokatai,
- a litván kormány képviselőjében D. Kriauciūnas, K. Dieninis és J. Nasutavičienė, meghatalmazotti minőségben,
- az osztrák kormány képviselőjében C. Pesendorfer, meghatalmazotti minőségben,
- az Európai Bizottság képviselőjében A. Biolan, Bottka V. és A. Steiblytė, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2015. július 16-i tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

Ítéletet

- 1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem az EUMSZ 101. cikk értelmezésére vonatkozik.
- 2 E kérelmet az „Eturas” UAB (a továbbiakban: Eturas), az „AAA Wrislit” UAB, a „Baltic Clipper” UAB, a „Baltic Tours Vilnius” UAB, a „Daigera” UAB, a „Feronia” UAB, a „Freshtravel” UAB, a „Guliverio Kelionės” UAB, a „Kelionių akademija” UAB, a „Kelionių gurmanai” UAB, a „Kelionių laikas” UAB, a „Litamicus” UAB, a „Megaturas” UAB, a „Neoturas” UAB, a „Top Travel” UAB, a „Travelonline Baltics” UAB, a „Vestekspress” UAB, a „Visveta” UAB, a „Zigzag Travel” UAB és a „ZIP Travel” UAB utazási irodáknak a Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (a Litván Köztársaság versenytanácsa, a továbbiakban: versenytanács) között azon határozat tárgyában folyamatban lévő jogvita keretében terjesztették elő, amellyel a versenytanács ezeket az utazási irodákat versenyellenes gyakorlat kialakítása és abban való részvétel miatt bírság megfizetésére kötelezte.

Jogi háttér

- 3 A[z EUM-] Szerződés [101.] és [102.] cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (HL 2003. L 1., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 205. o.) (5) preambulumbekzdése a következket állapítja meg:

„A közösségi versenyszabályok hatékony érvényesítésének biztosítása, valamint egyidejűleg a védelem alapvető jogának tiszteletben tartása érdekében e rendelet szabályozza a Szerződés [101.] és [102.] cikke szerinti bizonyítási terhet. Annak a félnek vagy hatóságnak kell bizonyítania a vonatkozó jogi előírásoknak megfelelően a Szerződés [101.] cikke (1) bekezdésének és [102.] cikkének megsértését, amely ezt a jogsértést állítja. A jogsértés megállapításával szemben az azt indokoló tényezőkre hivatkozó vállalkozásnak vagy vállalkozások társulásának kell a vonatkozó jogi előírásoknak megfelelően bizonyítania, hogy az indokoltság feltételei teljesülnek. Ez a rendelet nem érinti sem a bizonyítási eljárásokra [helyesen: a bizonyítás megkövetelt szintjére] vonatkozó nemzeti szabályokat, sem a tagállamok versenyhatóságainak és bíróságainak azon kötelezettségét, hogy az adott ügy megfelelő tényállásáról meggyőződjenek, feltéve hogy e szabályok és kötelezettségek a közösségi jog általános elveivel összeegyeztethetők.”

- 4 E rendelet „Bizonyítási teher” című 2. cikke a következékképpen rendelkezik:

„A Szerződés [101.] és [102.] cikkének alkalmazásával járó bármely nemzeti vagy közösségi eljárás során a Szerződés [101.] cikkének (1) bekezdése vagy [102.] cikke megsértésével kapcsolatos bizonyítási terhet a jogsértést állító fél vagy hatóság viseli. Az a vállalkozás vagy a vállalkozások azon társulása, amely a Szerződés [101.] cikke (3) bekezdésében foglalt kedvezményt igénybe kívánja venni, köteles bizonyítani, hogy a bekezdésben foglalt feltételek teljesülnek.”

Az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

- 5 Az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból kitűnik, hogy az Eturas az E-Turas szoftver kizárólagos jogosultja és egyben fenntartója.
- 6 Ez a szoftver tulajdonképpen egy közös online utazásfoglalási rendszer. Lehetővé teszi az Eturasszal kötött szerződés révén használati engedélyt szerző utazási irodák számára, hogy internetes oldalukon keresztül, az Eturas által meghatározott, egységes foglalásmegjelenítési módon utazásokat kínáljanak értékesítésre. A fentebb említett engedélyezési szerződés nem tartalmaz olyan kikötést, amely lehetővé tenné, hogy az említett szoftver fenntartója módosítsa az értékesített szolgáltatásoknak a rendszert használó utazási irodák által meghatározott árát.
- 7 Az egyes utazási irodák az E-TURAS szoftverben saját elektronikus felhasználói fiókkal rendelkeznek, amelybe az engedélyezési szerződés aláírásakor kapott jelszóval léphetnek be. Az utazási irodák ezen a felhasználói fiókon keresztül férnek hozzá az E-TURAS foglalási rendszer saját levelezőrendszeréhez, amely elektronikus levelezőrendszerként működik. Az ezen levelezőrendszerrel küldött üzeneteket ezért ugyanúgy lehet elolvasni, mint az e-maileket, következésképpen a címzettnek az elolvasásukhoz előzőleg meg kell azokat nyitnia.
- 8 2010 folyamán a versenytanács vizsgálatot indított az E-TURAS foglalási rendszert használó egyik utazási irodától beérkezett információk alapján, miszerint az utazási irodák egymás között egyeztették az e rendszeren keresztül értékesített utazásokra vonatkozó kedvezményeket.
- 9 A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy 2009. augusztus 25-én az Eturas igazgatója több – vagy legalábbis az egyik – utazási irodának „Szavazás” tárgyú elektronikus levelet küldött, amelyben arra kérte a címzettet, hogy nyilatkozzon az internetes kedvezmények mértékének 4%-ról 1–3%-os sávra történő csökkentésének lehetőségéről.

- 10 2009. augusztus 27-én 12 óra 20 perckor az E-TURES szoftver fenntartója a szoftver belső levelezőrendszerén keresztül az érintett utazási irodák közül legalább kettőnek a következő tárgymegjelöléssel küldött üzenetet: „Az internetes utazásfoglalások kedvezményének 0–3%-ra való csökkentéséről szóló levél” (a továbbiakban: az alapügyben szereplő üzenet), amelynek szövege a következő volt:
- „Az utazási irodáknak az internetes utazásfoglalási kedvezmények alkalmazására irányuló nyilatkozataira, javaslataira és kívánásaira tekintettel bevezetjük a 0–3% között tetszés szerinti mértékű kedvezmények nyújtásának lehetőségét. A kedvezmények mértékére vonatkozó felső határ bevezetése segít a jutalék összegének megőrzésében és a versenyfeltételek normalizálásában. Figyelem! A 3%-ot meghaladó mértékű kedvezményt kínáló utazási irodák esetében a kedvezmény 14 órától automatikusan 3%-ra csökken. Amennyiben a kedvezmény mértékéről tájékoztatást küldtek ki, javasoljuk azt ennek megfelelően módosítani”.
- 11 2009. augusztus 27. után nyolc utazási iroda internetes oldala reklámozott hirdetésében a kínált utazásokra 3%-os kedvezményt. Foglaláskor megnyílt egy ablak, amelyben az állt, hogy a kiválasztott utazásra 3%-os kedvezmény vonatkozik.
- 12 A versenytanács által szorgalmazott vizsgálat alapján megállapítást nyert, hogy az alapügyben szereplő üzenet elküldését követően az E-TURAS szoftverben véghezvitt technikai módosítások azt jelentették, hogy bár az érintett utazási irodák nem voltak akadályoztatva abban, hogy ügyfeleiknek 3%-osnál nagyobb kedvezményt nyújtsanak, ilyen kedvezmények nyújtásához további technikai lépéseket kellett elvégezniük.
- 13 2012. június 7-i határozatában a versenytanács megállapította, hogy 2009. augusztus 27. és 2010 márciusának vége között 30 utazási iroda és az Eturas az E-TURAS szoftveren keresztül történő foglalásokra nyújtott kedvezmények tekintetében versenyellenes gyakorlatot folytatott.
- 14 E határozat szerint a versenyellenes gyakorlat azon a napon kezdődött, amelyen az alapügyben szereplő, a kedvezmények mértékének csökkentéséről szóló üzenet megjelent az E-TURAS foglalási rendszerben, és e rendszer működtetése keretében a kedvezmények mértékét szisztematikusan korlátozták.
- 15 A versenytanács úgy vélte, hogy azok az utazási irodák, amelyek a szóban forgó időszakban használták az E-TURAS foglalási rendszert és nem tiltakoztak, felelősek a versenyszabályok megsértéséért, mivel ésszerűen feltételezhetők, hogy a rendszer összes többi felhasználója is csökkenteni fogja legfeljebb 3%-ra a kedvezményeit. A versenytanács ebből azt a következtetést vonta le, hogy az utazási irodák kölcsönösen tájékoztatták egymást a jövőben általuk alkalmazni kívánt kedvezmények mértékéről, és így közvetten, beleértett vagy hallgatólagos beleegyezéssel közös akaratukat fejezték ki az érintett piacon tanúsítandó magatartásuk tekintetében. Ebből arra következtetett, hogy az említett irodáknak az érintett piacon tanúsított ilyen magatartását összehangolt magatartásként kell kezelni, és úgy vélte, hogy bár az Eturas nem volt aktív az érintett piacon, szerepet játszott az összehangolt magatartás ösztönzésében.
- 16 A versenytanács ezért megállapította, hogy az Eturas és az érintett utazási irodák megsértették különösen az EUMSZ 101. cikkének (1) bekezdését, és bírságot szabott ki velük szemben. A Versenytanácsot a jogsértés fennállásáról tájékoztató utazási irodának az engedékenységi program keretében mentességet biztosítottak a bírság alól.
- 17 Az alapügy felperesei a versenytanács határozatát megtámadták a Vilniaus apygardos administracinis teismas (vilniausi regionális közigazgatási bíróság) előtt. E bíróság 2013. április 8-i ítéletével részben helyt adott a kereseteknek, és csökkentette a kiszabott bírságokat.
- 18 Az alapügy felperesei és a versenytanács fellebbezést terjesztettek a Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Litvánia legfelsőbb közigazgatási bírósága) elé.

- 19 Az alapügy felperesei azt állítják, hogy nem vettek részt az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése, illetve a nemzeti jog vonatkozó rendelkezései értelmében vett összehangolt magatartásban. Úgy érvelnek, hogy nem tehetők felelőssé az Eturas egyoldalú eljárásáért. A felperesek közül egyesek azt állítják, hogy nem kapták meg, illetve nem olvasták az alapügyben szereplő üzenetet, mivel az E-TURAS szoftver használata forgalmuknak csupán jelentéktelen részét teszi ki, és nem fordítanak figyelmet a szoftverben véghezvitt változtatásokra. Ismertetik, hogy az információs rendszert a kedvezményekre vonatkozó felső határ bevezetésének technikai végrehajtását követően is használták, minthogy más információs rendszer nem volt, sajátot kifejleszteni pedig túlságosan drága lett volna. Végül előadják, hogy a kedvezményeket főszabály szerint nem korlátozták, mivel az érintett utazási irodáknak továbbra is volt lehetőségük ezenfelül ügyfeleiknek egyéni hűségkedvezményeket nyújtani.
- 20 A versenytanács szerint az E-TURAS foglalási rendszer az alapeljárás felperesei által folytatott tevékenységek összehangolásának eszközéül szolgált, és szükségtelenné tette a találkozók szervezését. E tekintetben egyrészt arra hivatkozik, hogy a rendszer működési feltételei közvetlen kapcsolat nélkül is lehetővé tették az említett felperesek számára a kedvezmények korlátozására irányuló „akarategyezés” elérését, másrészt pedig arra, hogy ha nem tiltakoztak a kedvezmények korlátozása ellen, akkor az hallgatóságos beleegyezésnek tekinthető. Ismerteti, hogy az említett rendszer egységes feltételek mellett működött és könnyen beazonosítható volt az alapügyben szereplő utazási irodák internetes oldalain, ahol a nyújtott kedvezményekre vonatkozó információkat közzétették. Ezek az utazási irodák nem tiltakoztak a kedvezmények ekképpen bevezetett korlátozásával szemben, így pedig egyértelművé tették egymás számára, hogy korlátozott mértékű kedvezményeket alkalmaznak, megszüntetve ezáltal bármely bizonytalanságot a kedvezmények mértékét illetően. A versenytanács szerint az alapeljárás alpereseinek körütekintőknek és megfontoltaknak kellett volna lenniük, és nem mellőzhetek vagy hagyhattak volna figyelmen kívül olyan üzeneteket, amelyek a gazdasági tevékenységükben alkalmazott eszközökre vonatkoznak.
- 21 A kérdést előterjesztő bíróság kérdése az EUMSZ 101. cikke (1) bekezdésének értelmezésére és különösen a bizonyítási teher e cikk alkalmazása szempontjából való megosztására irányul. Kételyeket támaszt ugyanis azzal kapcsolatban, hogy fennállnak-e azon elegendő kritériumok, amelyek alapján a jelen ügyben meg lehetne állapítani, hogy az érintett utazási irodák horizontális jellegű összehangolt magatartásban vettek részt.
- 22 A kérdést előterjesztő bíróság e tekintetben hangsúlyozza, hogy a jelen esetben a felelősség megállapításának fő bizonyítékát csupán az a vélelem képezi, hogy az érintett utazási irodák olvasták vagy olvasniuk kellett volna az alapügyben szereplő üzenetet, és meg kellett volna érteniük, hogy összességében milyen tétje van a kínált utazásokra vonatkozó kedvezmények mértékének korlátozásáról szóló döntésnek. Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy a versenyjogi szabályok megsértésével szembeni fellépés keretében alkalmazni kell az ártatlanság vélelmét, és kétségeit fejezi ki a tekintetben, hogy az alapügyben szereplő utazási irodákat felelősségre lehet-e vonni kizárólag az első vélelem alapján, már csak azért is, mert az utazási irodák közül egyesek tagadták, hogy tudomásuk lett volna az alapügyben szereplő üzenetről, míg mások csak a technikai módosítást követően értékesítették az első utazást, vagy pedig nem is adtak el semmit az E-TURAS foglalási rendszeren keresztül.
- 23 A kérdést előterjesztő bíróság ugyanakkor elismeri, hogy az E-TURAS foglalási rendszert használó utazási irodák tudták, vagy szükségképpen tudniuk kellett, hogy a versenytársaik is használják ezt a rendszert, és emiatt feltételezhető, hogy az említett irodáknak körütekintést és gondosságot kellett volna tanúsítaniuk, és ezért nem mellőzheték volna a kapott üzenetek elolvasását. A kérdést előterjesztő bíróság ezzel kapcsolatban rámutat arra, hogy a versenytanács által megbírságolt irodák egy része elismerte, hogy tudomást szerzett az alapügyben szereplő üzenet tartalmáról.
- 24 A kérdést előterjesztő bíróság ezért annak eldöntését kéri, hogy az előtte folyamatban lévő ügyben fennálló körülmények között önmagában a kedvezmények korlátozásáról szóló üzenet elküldése olyan bizonyítéknak minősíthető-e, amely elegendő annak megállapításához vagy vélelmezéséhez, hogy az E-TURAS foglalási rendszerben részt vevő gazdasági szereplők tudtak a rendszerben bevezetett

kedvezménykorlátozásról, vagy arról szükségképpen tudniuk kellett, jóllehet néhányuk azzal érvel, hogy nem tudott a kedvezmények korlátozásáról, illetve néhányan nem változtatták meg a ténylegesen alkalmazott kedvezmények mértékét, mások pedig egyetlen utazást sem értékesítettek ezen a rendszeren keresztül a releváns időszakban.

25 Ilyen körülmények között a Lietuvos vyriausiosis administracinis teismas (Litvánia legfelsőbb közigazgatási bírósága) felfüggesztette az eljárást, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

- „1. Úgy kell-e értelmezni az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését, hogy olyan helyzetben, amelyben a gazdasági szereplők a jelen ügyben bemutatott típusú közös információs rendszerben vesznek részt, és a versenytanács azt állapítja meg, hogy ezen a rendszeren belül a kedvezmények korlátozásáról szóló rendszerüzenetet küldtek, és a kedvezmény mértékének számítógépes bevitelére technikai korlátozást vezettek be, feltételezhető, hogy a gazdasági szereplők tudtak az elküldött üzenetről, illetve arról szükségképpen tudniuk kellett, és azzal, hogy nem tiltakoztak a kedvezmények korlátozásával szemben, abba hallgatólagosan beleegyeztek, és ezért felelősségre vonhatók az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése szerinti összehangolt magatartásban való részvételért?
2. Amennyiben az első kérdésre nemleges válasz adandó, milyen tényezőket kell figyelembe venni annak megállapításakor, hogy a közös információs rendszerben részt vevő gazdasági szereplők az alapügyéhez hasonló körülmények között részt vettek-e az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése szerinti összehangolt magatartásban?”

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekről

26 A kérdést előterjesztő bíróság együttesen vizsgálendő kérdései lényegében arra irányulnak, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy ha egy olyan információs rendszer fenntartója, amelynek az a rendeltetése, hogy utazási irodák számára lehetővé tegye utazások egységes foglalási módon történő értékesítését az internetes oldalukon, e gazdasági szereplőknek saját elektronikus levelezőrendszeren keresztül olyan üzenetet küld, amelyben arról értesíti őket, hogy az e rendszeren keresztül értékesített termékekhez kapcsolódó kedvezményekre ezentúl felső határ vonatkozik, és az üzenet elküldését követően a szóban forgó rendszerben megtörténnek az ezen intézkedés végrehajtásához szükséges technikai módosítások, akkor az említett gazdasági szereplőkről vélelmezhető, hogy tudtak az említett üzenetről, illetve arról szükségképpen tudniuk kellett, és azzal, hogy nem tiltakoztak ezzel a magatartással szemben, részt vettek az említett rendelkezés értelmében vett összehangolt magatartásban.

27 Előjáróban emlékeztetni kell a Bíróság azon ítélkezési gyakorlatára, amely szerint minden gazdasági szereplőnek önállóan kell meghatároznia a közös piacon általa folytatni kívánt politikát. Ez az önállósági követelmény ekképpen szigorúan tiltja, hogy a gazdasági szereplők közvetlenül vagy közvetve felvegyék egymással a kapcsolatot annak érdekében, hogy egy tényleges vagy lehetséges versenytárs piaci magatartását befolyásolják, vagy hogy az ilyen versenytárs előtt felfedjék az általuk elhatározott vagy tanúsítani kívánt piaci magatartást, amennyiben e kapcsolat célja vagy hatása olyan versenyfeltételek teremtése, amelyek nem felelnek meg az érintett piacon szokásos feltételeknek (lásd ebben az értelemben: T-Mobile Netherlands és társai ítélet, C-8/08, EU:C:2009:343, 32. és 33. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

28 A Bíróság azt is kimondta, hogy a jogsértésben való részvétel passzív módjai – így például a vállalkozásnak olyan találkozókon való jelenléte, amelyek során versenyellenes célú megállapodásokat kötöttek, anélkül hogy a vállalkozás ezt nyilvánvalóan ellenezte volna – olyan részességet jelentenek, amely az EUMSZ 101. cikk keretében felvetheti a vállalkozás felelősségét, mivel a vállalkozás azáltal, hogy hallgatólagosan jóváhagyja a jogellenes kezdeményezést, és nem határolódik el nyilvánosan annak

tartalmától, illetve nem jelenti a közigazgatási hatóságoknak, bátorítja a jogsértés folytatását, és veszélyezteti annak leleplezését (lásd ebben az értelemben: AC Treuhand kontra Bizottság ítélet, C-194/14 P, EU:C:2015:717, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

- 29 Először is a kérdést előterjesztő bíróság arra irányuló kérdéséről, hogy egy olyan üzenet elküldése, mint amilyen az alapügyben szerepel, elegendő bizonyítéknak minősíthető-e annak megállapításához, hogy a rendszerben részt vevő gazdasági szereplők ismerték az üzenet tartalmát, illetve azt szükségképpen ismerniük kellett, emlékeztetni kell arra, hogy az 1/2003 rendelet 2. cikkének megfelelően az EUMSZ 101. cikkének alkalmazásával járó bármely nemzeti eljárás során az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének megsértésével kapcsolatos bizonyítási terhet a jogsértést állító fél vagy hatóság viseli.
- 30 Noha az 1/2003 rendelet 2. cikkében kifejezetten a bizonyítási teher megosztását szabályozza, nem tartalmaz speciálisabb eljárási szempontokra vonatkozó rendelkezéseket. Az említett rendelet így nem tartalmaz konkrétan olyan rendelkezést, amely az EUMSZ 101. cikk alkalmazásával járó nemzeti eljárás keretében a bizonyítékok mérlegelését és a bizonyítás megkövetelt szintjét szabályozó elvekről szólna.
- 31 Ezt a következtetést támasztja alá az 1/2003 rendelet (5) preambulumbekzdése, amely kifejezetten úgy rendelkezik, hogy ez a rendelet nem érinti a bizonyítás megkövetelt szintjére vonatkozó nemzeti szabályokat.
- 32 Az ítélkezési gyakorlat szerint pedig az adott területre vonatkozó uniós szabályozás hiányában az ilyen szabályok meghozatala az eljárási autonómia elve alapján az egyes tagállamok belső jogrendjébe tartozik, azzal a feltétellel azonban, hogy e szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló jellegű belső jogi helyzetekre vonatkozókhöz képest (az egyenértékűség elve), és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által biztosított jogok gyakorlását (a tényleges érvényesülés elve) (lásd ebben az értelemben: VEBIC-ítélet, C-439/08, EU:C:2010:739, 63. pont; Nike European Operations Netherlands ítélet, C-310/14, EU:C:2015:690, 28. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).
- 33 Kétségtelen, hogy a Bíróság már megállapította, hogy az összehangolás és az abban részt vevő vállalkozások piaci magatartása közötti okozati összefüggésre vonatkozó vélelem, amely szerint az említett vállalkozások, amennyiben tevékenyek maradnak ezen a piacon, piaci magatartásuk meghatározásához figyelembe veszik a versenytársaikkal kicserélt információkat, az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdéséből ered, és ebből következően szerves részét képezi a nemzeti bíróság által alkalmazandó uniós jognak (lásd ebben az értelemben: T-Mobile Netherlands és társai ítélet, C-8/08, EU:C:2009:343, 51–53. pont).
- 34 E vélelemmel ellentétben azonban az arra a kérdésre adandó válasz, hogy önmagában egy olyan üzenet elküldése, mint amilyen az alapügyben szerepel, a kérdést előterjesztő bíróság elé terjesztett körülmények összességére tekintettel elegendő bizonyítéknak minősíthető-e annak megállapításához, hogy az üzenet címzettjei ismerték annak tartalmát, illetve azt szükségképpen ismerniük kellett, nem következik az „összehangolt magatartás” fogalmából és ahhoz nem is kapcsolódik szervesen. Az erre irányuló kérdést ugyanis olyan kérdésnek kell minősíteni, amely a bizonyítékok mérlegeléséhez és a bizonyítás megkövetelt szintjéhez kapcsolódik, és így az eljárási autonómia elve alapján – az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvére is figyelemmel – a nemzeti jog hatálya alá tartozik.
- 35 A tényleges érvényesülés elve azonban megköveteli, hogy a bizonyítékok mérlegelésére és a bizonyítás megkövetelt szintjére vonatkozó nemzeti szabályok ne tegyék lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós versenyszabályok végrehajtását, és ne sértsék különösen az EUMSZ 101. cikk és az EUMSZ 102. cikk tényleges alkalmazását (lásd ebben az értelemben: Pfleiderer-ítélet, C-360/09, EU:C:2011:389, 24. pont).

- 36 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy a Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az összehangolt magatartás vagy megállapodás fennállását az esetek többségében bizonyos olyan egybeesésekből és valószínűsítő körülményekből kell kikövetkeztetni, amelyek együttesen vizsgálva – más logikus magyarázat hiányában – a versenyszabályok megsértését bizonyíthatják (lásd ebben az értelemben: Total Marketing Services kontra Bizottság ítélet, C-634/13 P, EU:C:2015:614, 26. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).
- 37 Következésképpen a tényleges érvényesülés elvének megfelelően az uniós versenyjog megsértésének bizonyítása nemcsak közvetlen bizonyítékok, hanem valószínűsítő körülmények útján is történhet, feltéve hogy azok objektívek és egybehangzóak.
- 38 Azzal kapcsolatban, hogy a kérdést előterjesztő bíróság az ártatlanság vélelmére tekintettel kételyeket támaszt annak megállapíthatósága iránt, hogy az utazási irodák tudtak az alapügyben szereplő üzenetről, illetve arról szükségképpen tudniuk kellett, emlékeztetni kell arra, hogy az ártatlanság vélelme az uniós jog olyan – jelenleg az Európai Unió Alapjogi Chartája 48. cikkének (1) bekezdésében szereplő – általános elvét képezi (lásd ebben az értelemben: E.ON Energie kontra Bizottság ítélet, C-89/11 P, EU:C:2012:738, 72. pont), amelyet a tagállamoknak az uniós versenyjog végrehajtása során tiszteletben kell tartaniuk (lásd ebben az értelemben: VEBIC-ítélet, C-439/08, EU:C:2010:739, 63. pont; N.-ítélet, C-604/12, EU:C:2014:302, 41. pont).
- 39 Az ártatlanság vélelmével ellentétes, ha a kérdést előterjesztő bíróság önmagában az alapügyben szereplő üzenet elküldéséből azt a következtetést vonja le, hogy az érintett utazási irodáknak szükségképpen ismerniük kellett az üzenet tartalmát.
- 40 Nem ellentétes viszont az ártatlanság vélelmével az, ha a kérdést előterjesztő bíróság úgy ítéli meg, hogy az alapügyben szereplő üzenet elküldése egyéb objektív és egybehangzó valószínűsítő körülményekre tekintettel megalapozhatja azt a vélelmet, hogy az alapügyben szereplő utazási irodák az üzenet elküldésének időpontjától kezdve tudomással bírtak az üzenet tartalmáról, feltéve hogy az utazási irodáknak továbbra is lehetőségük volt ezt megdönteni.
- 41 E vélelem megdöntésével kapcsolatban a kérdést előterjesztő bíróság nem követelhet meg túlzott vagy irreális lépéseket. Az alapügyben szereplő utazási irodáknak lehetőséggel kell bírniuk azon vélelem megdöntésére, hogy az alapügyben szereplő üzenet elküldésének időpontjától kezdve tudomásuk volt az üzenet tartalmáról, például annak bizonyításával, hogy nem kapták meg az említett üzenetet, illetve hogy nem, vagy csak az elküldésnél valamivel később nézték meg a kérdéses szövegmezőt.
- 42 Másodszor, az érintett utazási irodáknak az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdés értelmében vett összehangolt magatartásban való részvételét illetően egyrészt emlékeztetni kell arra, hogy e rendelkezés alapján az „összehangolt magatartás” fogalma az érintett vállalkozások közötti összehangoláson kívül az ilyen összehangolást követően a piacon folytatott magatartást, valamint az e két tényező közötti okozati összefüggést is feltételezi (Dole Food és Dole Fresh Fruit Europe kontra Bizottság ítélet, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 126. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).
- 43 Másrészt rá kell mutatni arra, hogy a kérdést előterjesztő bíróság megállapításai alapján az alapügyet az jellemzi, hogy a szóban forgó információs rendszer fenntartója olyan, a rendszerben részt vevő utazási irodák közös versenyellenes magatartására irányuló üzenetet küldött, amelyet csak az adott információs rendszer „hírüzenet” mezőjében lehetett megtekinteni, és amelyre az utazási irodák nem válaszoltak kifejezetten. Az üzenet elküldését követően technikai korlátozást vezettek be, amely 3%-ra korlátozta a rendszerben alkalmazható foglalási kedvezmények mértékét. Jóllehet ez a korlátozás nem akadályozta meg az érintett utazási irodákat abban, hogy ügyfeleiknek 3%-osnál nagyobb kedvezményt nyújtsanak, ilyen kedvezmények nyújtásához további technikai lépéseket kellett elvégezniük.

- 44 Az ilyen körülmények alkalmasak arra, hogy alátámasszák az alapügyben szereplő üzenet tartalmáról tudomással bíró utazási irodák közötti összehangolás megtörténtét, és ezen utazási irodákat – amennyiben az összehangolt magatartásnak a jelen ítélet 42. pontjában ismertetett másik két alkotóeleme is fennáll – olyanoknak kell tekinteni, mint amelyek hallgatólagosan beleegyeztek a közös versenyellenes gyakorlat folytatásába. A bizonyítékoknak a kérdést előterjesztő bíróság általi mérlegelésétől függően vélemezhető az, hogy egy utazási iroda az üzenet tartalmáról való tudomásszerzéstől fogva részt vett-e ebben az összehangolásban.
- 45 Ha azonban nem bizonyítható, hogy az utazási iroda tudomással bírt az említett üzenetről, akkor nem lehet pusztán az alapügyben szereplő rendszerben véghezvitt technikai korlátozásból arra következtetni, hogy összehangolásban vett részt, amennyiben egyéb objektív és egybehangzó valószínűsítő körülmények alapján nem nyer bizonyítást, hogy az utazási iroda hallgatólagosan beleegyezett a versenyellenes magatartás folytatásába.
- 46 Harmadszor pedig meg kell állapítani, hogy egy utazási iroda megdöntheti az összehangolt magatartásban való részvételére vonatkozó vélelmet annak bizonyításával, hogy nyilvánosan elhatárolódott az összehangolt magatartástól, illetve jelentette azt a közigazgatási hatóságoknak. Ezenkívül a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint olyan ügyben, mint amilyen az alapügy is, amelyben nem összejátszásra irányuló találkozóról van szó, a nyilvános elhatárolódás vagy a közigazgatási hatóságoknak való jelentés nem az egyetlen eszköze a vállalkozás jogsértésben való részvételére vonatkozó vélelem megdöntésének, hanem e célból más bizonyítékok is betervezhetők (lásd ebben az értelemben: Total Marketing Services kontra Bizottság ítélet, C-634/13 P, EU:C:2015:614, 23. és 24. pont).
- 47 Az arra irányuló kérdésre vonatkozó vizsgálatot illetően, hogy az érintett utazási irodák nyilvánosan elhatárolódtak-e az alapügyben tárgyalt összehangolástól, meg kell állapítani, hogy az alapügyben szereplőkhöz hasonló sajátos körülmények között nem követelhető meg, hogy az utazási iroda elhatárolódási szándékát valamennyi olyan versenytársa tekintetében kinyilvánítsa, amely címzettje az alapügyben szereplő üzenetnek, mivel valójában nem ismerheti ezeket a címzetteket.
- 48 Ebben a helyzetben a kérdést előterjesztő bíróság elfogadhatja, hogy az E-TURAS szoftver fenntartójához intézett egyértelmű és kifejezett tiltakozás alkalmas arra, hogy megdöntse az említett vélelmet.
- 49 Azzal kapcsolatban, hogy az összehangolt magatartásban való részvételre vonatkozó vélelem nemcsak a nyilvános elhatárolódással vagy a közigazgatási hatóságoknak való jelentéssel, hanem más bizonyítékokkal is megdönthető, meg kell állapítani, hogy olyan körülmények között, mint amelyek az alapügyben fennállnak, az összehangolás és az abban részt vevő vállalkozások piaci magatartása közötti, a jelen ítélet 33. pontjában említett okozati összefüggésre vonatkozó vélelem megdönthető a szóban forgó felső határt meghaladó mértékű kedvezmény rendszeres alkalmazásának bizonyításával.
- 50 A fenti megfontolásokra tekintettel a feltett kérdésekre úgy kell válaszolni, hogy:
- Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy ha egy olyan információs rendszer fenntartója, amelynek az a rendeltetése, hogy utazási irodák számára lehetővé tegye utazások egységes foglalási módon történő értékesítését az internetes oldalukon, e gazdasági szereplőknek saját elektronikus levelezőrendszeren keresztül olyan üzenetet küld, amelyben arról értesíti őket, hogy az e rendszeren keresztül értékesített termékekhez kapcsolódó kedvezményekre ezentúl felső határ vonatkozik, és az üzenet elküldését követően a szóban forgó rendszerben megtörténnek az ezen intézkedés végrehajtásához szükséges technikai módosítások, akkor az említett gazdasági szereplőkről abban az esetben vélemezhető, hogy a rendszer fenntartója által elküldött üzenetről való tudomásszerzéstől fogva részt vettek az említett rendelkezés értelmében vett összehangolt magatartásban, ha nem határolódtak el nyilvánosan ettől a magatartástól, nem jelentették azt a

közigazgatási hatóságoknak, vagy nem terjesztettek elő e vélelem megdöntése céljából más – például a szóban forgó felső határt meghaladó mértékű kedvezmény rendszeres alkalmazására vonatkozó – bizonyítékot.

- A kérdést előterjesztő bíróság feladata a bizonyítékok mérlegelésére és a bizonyítás megkövetelt szintjére vonatkozó nemzeti szabályok alapján megvizsgálni, hogy az elé terjesztett körülmények összességére tekintettel egy olyan üzenet elküldése, mint amilyen az alapügyben szerepel, elegendő bizonyítéknak minősülhet-e annak megállapításához, hogy az üzenet címzettjei tudomással bírtak a tartalmáról. Az ártatlanság vélelmével ellentétes, ha a kérdést előterjesztő bíróság arra az álláspontra helyezkedik, miszerint önmagában az üzenet elküldése elegendő bizonyítéknak minősülhet annak megállapításához, hogy az üzenet címzettjei szükségképpen tudomással bírtak a tartalmáról.

A költségekről

- 51 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján a Bíróság (nagytanács) a következőképpen határozott:

Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy ha egy olyan információs rendszer fenntartója, amelynek az a rendeltetése, hogy utazási irodák számára lehetővé tegye utazások egységes foglalási módon történő értékesítését az internetes oldalukon, e gazdasági szereplőknek saját elektronikus levelezőrendszeren keresztül olyan üzenetet küld, amelyben arról értesíti őket, hogy az e rendszeren keresztül értékesített termékekhez kapcsolódó kedvezményekre ezen túl felső határ vonatkozik, és az üzenet elküldését követően a szóban forgó rendszerben megtörténnek az ezen intézkedés végrehajtásához szükséges technikai módosítások, akkor az említett gazdasági szereplőkről abban az esetben vélemezhető, hogy a rendszer fenntartója által elküldött üzenetről való tudomásszerzéstől fogva részt vettek az említett rendelkezés értelmében vett összehangolt magatartásban, ha nem határolódtak el nyilvánosan ettől a magatartástól, nem jelentették azt a közigazgatási hatóságoknak, vagy nem terjesztettek elő e vélelem megdöntése céljából más – például a szóban forgó felső határt meghaladó mértékű kedvezmény rendszeres alkalmazására vonatkozó – bizonyítékot.

A kérdést előterjesztő bíróság feladata a bizonyítékok mérlegelésére és a bizonyítás megkövetelt szintjére vonatkozó nemzeti szabályok alapján megvizsgálni, hogy az elé terjesztett körülmények összességére tekintettel egy olyan üzenet elküldése, mint amilyen az alapügyben szerepel, elegendő bizonyítéknak minősülhet-e annak megállapításához, hogy az üzenet címzettjei tudomással bírtak a tartalmáról. Az ártatlanság vélelmével ellentétes, ha a kérdést előterjesztő bíróság arra az álláspontra helyezkedik, miszerint önmagában az üzenet elküldése elegendő bizonyítéknak minősülhet annak megállapításához, hogy az üzenet címzettjei szükségképpen tudomással bírtak a tartalmáról.

Aláírások